

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 1

Redaktionen afsluttet ultimo november 2015

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion: Trine Bentsen · tb@dsl.dk · 50 77 74 85 og

Marita Akhøj Nielsen · man@dsl.dk · 50 77 74 79

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

DSL'S DIGITALE UDGIVELSER

Arkiv for Dansk Litteratur: adl.dk

Den Danske Ordbog: ordnet.dk/ddo

Gammeldansk Ordbog: gammeldanskordbog.dk

Gammeldansk Seddelsamling: gammeldanskseddelsamling.dk

Holbergordbog: holbergordbog.dk

Islex: islex.dk

KorpusDK (Korpus 2000): ordnet.dk/korpusdk

Ludvig Holbergs Skrifter: holbergsskrifter.dk

Meyers Fremmedordbog: meyersordbog.dk

Moths Ordbog: mothsordbog.dk

Oldtidens og middelalderens litteratur i skandinaviske oversættelser:
skandinaviske-oversaettelser.net

Ordbog over det danske Sprog: ordnet.dk/ods

Renæssancens Sprog i Danmark: renæssancesprog.dk

Sproget.dk: sproget.dk

Tekster fra Danmarks middelalder 1100-1515 på dansk og latin:
middelaldertekster.dk

I Det Danske Sprog- og Litteraturselskab – DSL – beskæftiger vi os med at udgive dansk litteratur fra de ældste tider til i dag. ‘Litteratur’ skal forstås i bred forstand, ikke bare skønlitteratur, men også sagprosa og historiske kilder. Det er den ene grundpille i DSL’s virke. Den anden er ordbøger. Sådan har det været siden begyndelsen i 1911 – tænk blot på *Ordbog over det danske Sprog*, der udkom i årene 1918-1956, og på de store tekst-udgaver fra samme periode, fx Tycho Brahes og St. St. Blichers samlede værker.

Det er et stort og mangfoldigt felt. Med dette nyhedsbrev er det tanken løbende at berette om nogle af selskabets mange projekter og aktiviteter. Nogle af dem udføres af de ansatte medarbejdere i »Fisken« på Christians Brygge i København, andre er forankret i selskabets medlemskreds, og atter andre varetages af eksterne bidragsydere. I dette første nummer er der fokus på nogle af aktiviteterne i Fisken.

Ordbøgerne og de litterære udgivelser har altid været forbundne. Men i dag betyder den digitale teknologi at vi kan knytte dem endnu tættere sammen – uden at vi skal tabe den trykte bog af syne. I sin medarbejderstab råder DSL over en enestående forening af faglige kompetencer inden for leksikografi, datalingvistik, filologi og litteraturhistorie. De digitale tekst- og ordbogsressourcer som selskabet i disse år bygger op, kan kobles og berige hinanden, og dermed åbnes helt nye perspektiver for studiet af dansk sprog og litteratur og for en række beslægtede discipliner. Nye spørgsmål kan stilles til de gamle tekster, fx af begrebshistorisk art. Mulighederne er først ved at vise sig. DSL ønsker at være en central spiller i feltet ‘Digital humaniora’.

Ikke mindre væsentligt er det at den kobling mellem digitale ordbøger og litterære tekster som vi allerede nu arbejder på, vil kunne hjælpe nye generationer til at gå ombord i den ældre danske litteratur. For her ligger en udfordring – og en central opgave for DSL. Den ældre litteratur rummer store læseoplevelser og skulle nødvendigvis indskrænkes til en lærd specialitet for få. Én måde at åbne teksterne på er at sørge for at man med et klik på et ord får den relevante forklaring i en af DSL’s ordbøger. Forskning og formidling er her to sider af samme sag.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Riddere og skønne møer, drager og troldmænd – middelalderen fascinerer stadig og inspirerer til bøger, film, spil. Nogle træk i det moderne billede af fortiden har en historisk baggrund, andre ikke, og det er en udfordring at give moderne mennesker et realistisk billede af de gamle forhold og forestillinger.

Den udfordring tager DSL op i det store projekt *Middelalderens danske sprog og litteratur formidlet til nutiden*. Ord for ord linker vi centrale middelaldertekster til *Gammeldansk Ordbog*, den videnskabelige ordbog over periodens danske sprog. Ved at klikke på et ord får du et vindue frem med ordets opslagsform, ordklasse og betydninger. Derfra kan du klikke

videre til ordet både i *Gammeldansk Ordbog* og i *Den Danske Ordbog* eller, hvis ordet ikke findes der, i *Ordbog over det danske Sprog*. Sådan er middelaldertekster aldrig før blevet formidlet. Forskerne får samtidig et smidigt redskab til undersøgelser af fx moderne danske ords former og forekomster i middelaldertekster, til ordenes historie og dermed til det danske samfund og den danske kultur i middelalderen. Projektet er banebrydende, ikke bare i dansk sammenhæng, men internationalt.

Der ligger mange års arbejde bag de nye hjemmesider. *Gammeldansk Ordbog* blev påbegyndt i 1955, så det er 60 års forskning, der nu bliver gratis tilgængelig på nettet. Samlingen af citatsedler,

Tekster fra Danmarks middelalder
1100-1515 – På dansk og latin

Forside Om projektet Vejledning Kontakt

Søg Avanceret søgning

Du er her: [Forside](#) > [Den Kyske Dronning \(Lemmatiseret\)](#)

- [Bodløst mål \(Skånske Lov, tillæg I,1\)](#)
- [Chronicon](#)
- [Den kyske dronning \(første afsnit lemmatiseret\)](#)
- [Den kyske dronning \(lemmatiseret\)](#)
- [Drømte mig en drøm i nat](#)
- [Dværgekongen Laurin](#)
- [Dværgekongen Laurin \(lemmatiseret\)](#)
- [Epitafium](#)
- [Epitafium over Prins Frans, Gråbrødre Klosterkirke, Odense](#)
- [Epitafium over dronning Kristine, Gråbrødre Klosterkirke, Odense fra](#)

Den kyske dronning (lemmatiseret)

[Beskrivelse af håndskriftet](#)

2: Kongen og dronningen af Polen adopterer en bohmisk prins

[196v] I polen war jen konningh rich hans **dronning** war nyghet dygdelig medh tweth och ære i alle sinne
 10 hwn war then edlæ howske gwine the leffde thieris liiff bodhe samen medh kierlighert glede och gamen dogh haffde gudh thet føwed saa ath the kundhe ynghen foster faa
 15 tha worte the saa over jenne ath the wilde jet bwld bort sende til jen konningh som war i bemen han war howsk och nyghet beqwem han haffde xii sønner thæræ
 20 som war hans ¹⁰ egen born medh ære om han wilde saa dygdelig gjøre jen aff sinæ sønner them ath føræ

dronning

drotning sb.

- [dronning](#)

“drotning” i andre ordbøger

Slå **dronning** op i Den Danske Ordbog

fra Gammeldansk Ordbog

[gå til gammeldanskordbog.dk](http://gammeldanskordbog.dk)

drotning *sb.*

KENDT SIDEN ca. 1300

Betydning

- *dronning*

Andre ressourcer for gammeldansk

Slå **drotning** op i Gammeldansk Seddelsamling

Gå til Gammeldansk Kildefortegnelse

“drotning” i andre ordbøger

Slå **dronning** op i Den Danske Ordbog

Rapportér et problem

fra Gammeldansk Ordbog

som er grundlaget for ordbogsarbejdet, er blevet digitaliseret og lagt på en særlig hjemmeside, hvor man kan søge på kryds og tværs i de ca. 900.000 sedler. Ordbogen er ikke færdigredigeret, men du kan nyde godt af alt det, vi har udrettet, og følge med i videreudviklingen af ordbogen. Teksterne er udgivet videnskabeligt forsvarligt på grundlag af originalhåndskrifter og tryk med indledninger og noter om tekstens tilblivelse. De ledsages af faksimiler af alle de håndskrifter, vi har kunnet få digitaliseret. Linkningen fra ord til ordbog

involverer datalingsvister og filologer, som stadig arbejder med opgaven. Udviklingen af hjemmesiden kræver datalogisk ekspertise.

DSL ser projektet som første skridt på vejen til at koble alle selskabets digitale tekststudgaver til de relevante ordbøger, ord for ord. Det er planen sideløbende at knytte alle selskabets ordbøger sammen i én stor database, hvor du kan få oplysninger om alle danske ord fra 1100 til i dag. Det er digital humaniora på dansk.

Marita Akhøj Nielsen · man@dsl.dk

Karen Skovgaard-Petersen tiltrådte som direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1. august i år. Hun kom fra en stilling som seniorforsker ved Det Kongelige Bibliotek, men har også lang erfaring fra universitetsverdenen – og fra DSL, hvor hun i en 6-årig periode har været ansat som leder af den danske del af *Ludvig Holbergs Skrifter*.

Af fag er hun latinist. Allerede som studerende blev hun involveret i en ny faggren, nylatinen, dvs. den latinske litteratur fra renæssancen og frem, som netop i de år blev opdyrket ved Københavns Universitet. Specialet handlede om et latinsk epos fra Frederik 2.s tid og indbragte hende universitetets guldmedalje i 1985. Det ledte videre til en ansættelse under det fællesnordiske *Projekt Nordisk Nylatin*, der i slutningen af 80'erne gjorde et banebrydende arbejde for at analysere og registrere latinlitteraturen i Norden. I 1992 blev hun ph.d. og i 1999 dr.philos. på en afhandling om historieskrivning under Christian 4. Det sidste skete i Bergen i Norge, hvor hun boede det meste af 90'erne og bl.a. var ansat ved et projekt om norsk middelalderlitteratur.

Med latin som det faste udgangspunkt har hendes forskning bredt sig over et vidt spektrum: litteratur, boghistorie, lærdomshistorie, tekstudgivelse – fra middelalder til oplysningstid. Samtidig har hun, siden hun vendte tilbage fra Norge, engageret sig i en række faglige tillidshverv, bl.a. som medlem af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.

I det hele taget færdes hun som en fisk i vandet i stort set alle akademiske sammenhænge. Kun akademisk hovmod mangler hun helt evner for. Hun er saglig, men uhøjtidelig. Fra tiden på *Ludvig Holbergs*

Skrifter kender vi hende som en leder der ikke gør tingene sværere end de er. Og som en leder med evnen til at indgå ubesværet i et kollektiv uden at nogen er i tvivl om hvem der er lederen. Det bunder i autoritet, og i sikkerhed: Man griber ikke Karen i en uoverlagt bemærkning eller en forhastet konklusion.

Flid er et nøgleord, men med effektiv udnyttelse af tiden bliver der overskud til det hele. Ud over arbejdet engagerer hun sig levende i tidskrævende fritidssysler som ægteskab, tre voksne børn og et husmandshus på Lolland.

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk

DIPLOMATARIUM DANICUM

Mange af kilderne til Danmarks historie i middelalderen er diplomater, dvs. breve med juridisk indhold, lige fra skøder til internationale traktater. Under navnet *Diplomatarium Danicum* udgives dette brogede materiale i omhyggelige afskrifter, samtidig med at de oversættes til moderne dansk.

Diplomerne dukker op de mest forbløffende steder. I 1442 var nogle af de højeste gejstlige i Danmark impliceret i en kompliceret sag. Dronning Margrethe havde deponeret en sum til en vis Jakob Hegle hos domkapitlet i Roskilde, der havde lånt pengene ud til biskoppen i Ribe. Hans velerværdighed havde ingen planer om at

tilbagebetale lånet. Men nu var Jakob Hegle død, og hans arvinger krævede pengene af domkapitlet. Sagen endte hos ærkebiskoppen i Lund, som i et brev fra den 10. marts pålagde biskoppen i Odense at udrede de indviklede omstændigheder. Hvordan det hele endte, ved vi ikke – endnu. Vi kender kun til sagen, fordi ærkebiskoppens skrivelse kom for dagens lys under en systematisk gennemgang af alle middelaldermanuskripter i USA og Canada. Brevet blev fundet i en samling bibler i den lille by Baldwin i Kansas. En af biberne var indbundet i det gamle danske brev, der nu er udgivet i *Diplomatarium Danicum* – som det første fra den nye verden.

Markus Hedemann · mh@dsl.dk

LUDVIG HOLBERGS SKRIFTER

Monsøeren er bleven saa lærd, at hand ikke meer kand forklare sin Meening paa sit Mors Maal – står der om Erasmus Montanus i den store nye udgave af *Ludvig Holbergs Skrifter*, der blev offentliggjort i august i år. En række forskere på DSL og ved Universitetet i Bergen har i 6 år arbejdet på at gøre hele det store forfatterskab tilgængeligt på nettet i en udgave der på en gang henvender sig til de 'lærde' og til ganske almindelige læsere. Vil man fx læse en af de prægtige komedier, får man hjælp til forståelsen i både ledsagende tekster og masser af kommentarer.

Men sproget er jo gammelt, og Holberg bør også være tilgængelig i bogform, så nu arbejder vi på DSL videre i et nyt, toårigt projekt. Udvalgte værker i 24 bind skal det blive til. Og denne gang med nutidig retskrivning og kommatering. Nu hedder det: *Monsøeren er blevet så lærd at han ikke mere kan forklare sin mening på sit modersmål.*

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk

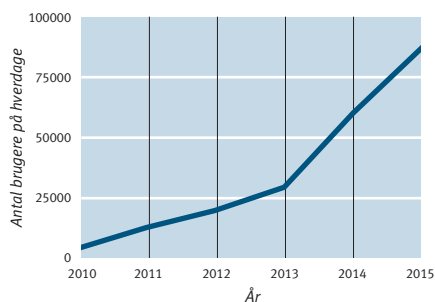
ORDNET.DK

Torsdag den 19. november blev det offentliggjort at *ordnet.dk* i årets finanslovsaftale tildeles 1,5 mio. kr. om året 2017-2019. Det er en vigtig forudsætning for at vi fortsat kan udarbejde en løbende beskrivelse af det danske sprogs ordforråd, både som dokumentation for eftertiden og for at vi kan forstå hinanden lige her og nu. Kulturministeriet og Carlsbergfondet har i fællesskab støttet DSL's ordbogsarbejde siden 1911.

Den Danske Ordbog blev samme dag udvidet med 539 ord i årets tredje opdatering, hvilket betyder at ordbogen er vokset med i alt 1.656 ord i 2015. Hvis alle nødvendige bevillinger for 2016 og frem kommer i hus, er det planen at vi årligt beskriver yderligere 5.000 ord grundigt og videnskabeligt. Det fortjener det danske sprog. *Ordnnet.dk* benyttes nu af mere end 85.000 brugere på hverdage.

Redaktionen ·
ordnet@dsl.dk

ANTAL BRUGERE (FØRSTE MANDAG I JUNI)

KAREN BLIXEN · VÆRKER

DSL udarbejder den første videnskabelige udgave af Karen Blixens (1885-1962) fiktive forfatterskab. Hvert bind udgives efter moderne tekstkritiske principper og rummer ud over selve teksten en efterskrift og en kommentardel med ordforklaringer, realkommentarer og noter om sammenhænge i forfatterskabet. Hvor det er relevant, ledsages teksten af bilag, der kan kaste nyt lys over værket.

Arbejdet med seriens femte bind, *Sidste Fortællinger*, nærmer sig sin afslutning, og bindet er planlagt til at udkomme i begyndelsen af 2016.

Nicolas Reinecke-Wilkendorff · nrw@dsl.dk

PETER SEEBERGS FORFATTERSKAB

Arbejdet med den tekstkritiske og kommenterede udgave af Peter Seebergs romaner, noveller og kortprosa er gået ind i sin afsluttende fase. I løbet af 2016 udkommer udgaven i elleve små, selvstændige bind. Peter Seebergs forfatterskab er ikke det mest omfangsrige, men det hører til de vægtigste og mest indflydelsesrige i anden halvdel af det 20. århundrede.

Gennem alle sine værker fastholdt Seeberg en opmærksomhed over for det små, det perifere og det udgrænsede. Som han sagde det i sin tale da han i 1983 modtog Nordisk Råds litteraturpris: »Lidt har også ret ... Jeg har kun haft med små ting at gøre efter en ungdom med storhed, som var ganske kort ... Det, der først får ret som stort, har allerede tabt selve indholdet.«

Jeppe Barnwell · jb@dsl.dk

DANSKE KLASSIKERE

Danske Klassikere er en serie af centrale tekster fra den danske litteraturs historie. Hovedværker – og værker, der burde være det. Til den enkelte tekst knytter sig en oplysende efterskrift og et noteapparat, der hjælper læseren over den umiddelbare sproglige eller saglige vanskelighed i teksten.

De næste 3 planlagte bind er:

– Jens Baggesens følsomme rejsebeskrivelse *Labyrinten* (1792-93), »det 18de århundredes originaleste prosaværk«.

– Hans Scherfigs *Det forsømte Foraar* (1940), en stærkt underholdende satire over den samtidige pædagogik i skolesystemet.

– I april 2015 døde Klaus Rifbjerg, vor tids vel mest markante forfatter og en levende klassiker. I et bind samles hans digte fra debuten i 1956 til og med *Fædrelandssange* fra 1967.

Jesper Gehlert Nielsen · jgn@dsl.dk

BANGS BREVE

I Danmark har litteratur, journalistik og teater omkring år 1900 én fællesnævner: Herman Bang (1857-1912). På alle tre felter var han banebrydende, og hans form virker stadig moderne og naturlig. Han skrev ikke dagbog, men havde et kæmpe netværk, som han holdt kontakt med via breve. I dag findes ca. 2.500 breve fra ham på Det Kongelige Bibliotek, men kun ganske få er blevet udgivet.

Det råder DSL nu bod på, og det første skridt er *Herman Bangs breve til Peter Nansen og til Betty Nansen*. Peter Nansen, som selv var forfatter og journalist, var en af Bangs mest fortrolige venner. Han var gift med skuespillerinden Betty Nansen, hvis kunstneriske udvikling står i stor gæld til Bangs vejledning og personinstruktion. I 2016 udgives brevene først online, siden også i bogform.

Gert Posselt · gp@dsl.dk

DEN DANSKE BEGREBSORDBOG

Den helt nye begrebsordbog, der allerede er udkommet i 4. oplag og solgt i mere end 7.000 eksemplarer, hviler ikke på laurbærrene. *Esprit*, *forstandighed* og *vid* er nu blevet tilføjet i afsnittet om »Viden, erfaring«, hvor de retteligt hører hjemme. Og *erfaringsbaggrund*, *ballast* og *bagage* er også kommet med i samme afsnit som gode synonymmer til *erfaringsgrundlag* og *referenceramme*. Ordene er blot nogle af de næsten 5.000 ekstra ord og udtryk, som manuskriptet foreløbig er blevet suppleret med efter udgivelsen af bogen i starten af året.

Vi har planer om at kunne præsentere en digital udgave med mere end 210.000 ord og udtryk og avancerede søgefaciliteter.

Sanni Nimb · sn@dsl.dk

DOKTORENS TRINE MED KNIV

Har du nogensinde rigtig set indskriften på Rundetårn i København? Det er en rebus på latin og hebraisk. Den skal læses »Doctrinam et [gladium] dirige Jahve in [cor] [coronati] C 4 1642«. Det skal tolkes 'Herre, før den rette tro og retfærdighed ind i hjertet på den kronede Christian 4'. Men der er en anden tolkning.

Måske er den folkelig, måske er det en vittighed blandt studenterne på genboen Regensen. Den lyder »Doktorens Trine med kniv dirigerer krimskrams ind i hjertet på Christian den 4.«

Indskriften kan du snart læse om i *Dansk Sproghistorie*, hvis første bind af seks netop nu forberedes til trykning. *Ebba Hjorth · eh@dsl.dk*

UNDER STREGEN

Minde-stên /en/ er en stytte, som opreises én til ære eller skamme.
Statua. Cic.

fra Moths Ordbog. Verbalordbogen

Moths Ordbog er skrevet omkring år 1700 og giver et unikt indblik i tidens sprog og kultur.

Peter Seebergs (1925-1999) gravsten på Rømhø kirkegård med citatet »Jeg ønsker vel blot at være een af dem der kommer ud af skovbrynet og bag markerne ser byen og fjorden og hører stemmer tale« (fra novellen »Om fjorten dage«). DSL arbejder på en tekstkritisk udgave af forfatterskabet – så endnu flere kan høre hans stemme tale.

Hvad har Moth og Seeberg til fælles på DSL? Find ordet bag bogstaverne herunder, og løs flere hovedbrud på ordnet.dk/underholdning/

U L I G E S V E D

Trine Bentsen · tb@dsl.dk